

מבט על, גיליון 1075, 17 ביולי 2018

פסגת טראמפ-פוטין: המוקד בשיח ולא בתוצאותיו

אלדד שביט, צבי מגן, ורה מיכלין שפיר ואודי דקל

פסגת טראמפ-פוטין עמדה בסימן ניסיונותיו של הנשיא דונאלד טראמפ לגמד את ההאשמות האמריקאיות כי רוסיה התערבה בבחירות לנשיאות וכן שיקפה את מאמציו ומאמצי ולדימיר פוטין לייצר שיח אינטימי ביניהם, שיביא לחידוש הדיאלוג בין שתי המדינות. בפועל, ספק אם המפגש הביא להסכמות בשורה הארוכה של הנושאים שהוצבו על סדר היום. בסוגיית סוריה, פוטין ציין כי הוא וטראמפ סיכמו להבטיח את ביטחונה וגבולה של ישראל, בהתאם להסכם הפרדת הכוחות משנת 1974. עם זאת, ספק רב האם בהמשך לפסגה יקודם שינוי משמעותי במאזן ההתפתחויות בסוריה, שיהיה בו כדי להבטיח את מימוש היעד האסטרטגי של ישראל - סילוק הנוכחות האיראנית מהמדינה. האתגר שניצב בפני ישראל נובע מכך שאינטרסים שלה נתונים כעת במרכזו של שיח בין-מעצמתי, שסיומו המוצלח מבחינתה מוטל עדיין בספק.

נשיא ארצות הברית, דונאלד טראמפ ונשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, נועדו בהלסינקי (16 ביולי) למפגש פסגה רשמי ראשון מסוגו. קדמו לכך שתי פגישות לא רשמיות ביניהם, שהתקיימו בשולי כינוסים בינלאומיים (המבורג, יולי 2017; וייטנאם, נובמבר 2017). מאז תחילת כהונתו של הנשיא טראמפ מצויים יחסי שתי המדינות במשבר מתמשך, הן על רקע מחלוקות מדיניות (שהחלו עוד בתקופת הממשל הקודם), בדגש על הסנקציות הבינלאומיות שהוטלו על רוסיה בעקבות הפלישה לחצי-האי קרים, והן על רקע האשמות רוסיה במעורבות בבחירות לנשיאות בארצות הברית.

ברקע לפסגה, טלטלה שעוברת הזירה הבינלאומית מאז תחילת כהונתו של הנשיא טראמפ, שמשמעותה ערעור היסודות המסורתיים שעליה היא התבססה בשנים האחרונות. זאת, בעקבות החלטותיו לסגת ממחויבויות בינלאומיות רבות שממשלים קודמים לקחו על עצמם, "מלחמות הסחר" שהוא מנהל ומאבקיו נגד בעלות בריתה המסורתיות של ארצות הברית באירופה, שאותן הוא כינה "אויב". בעקבות זאת מואשם טראמפ כי הוא מחליש את המערב מול האיום הרוסי.

מנגד, טראמפ, שכבר הודה כי נוח לו יותר לשוחח עם פוטין, שואף זמן רב, עד כה ללא הצלחה, לפתח אינטימיות ביחסיו עמו, לדבריו מכיוון ששניהם מנהיגים "חזקים" ו"נחושים" וביכולתם יחד לקדם סדר חדש בזירה הבינלאומית, מעל ראשם של המנהיגים האחרים. לממשל ולטראמפ אישית היה עניין להראות כי בפגישה הושגו הצלחות שישמשו עבורם טיעון נגד אלה, בעיקר מבית, שעדיין טוענים כי צלן של החקירות המתקיימות בארצות הברית, מונעים מהם לשפר ולקדם את היחסים בין שתי המדינות. עם זאת, נראה כי כאשר טראמפ קיבל את הכחותיו של הנשיא פוטין בנושא המעורבות בבחירות בארצות הברית, בניגוד לקביעות גופי המודיעין האמריקאים, הוא הגביר את ההתנגדות לשיפור היחסים עם רוסיה - כולל בקרב הגורמים הרפובליקנים - וכך צמצם את מרחב התמרון של הממשל.

בכל מקרה, לממשל היה ברור עוד לפני הפסגה מהו המחיר שהנשיא פוטין ידרוש כדי לתת מענה לדרישות של ארצות הברית. נראה כי פוטין ביקש לנצל את הפסגה כדי להניע תהליך שיביא

להבנות במספר נושאים - כולל אי-התערבות בענייניה הפנימיים של רוסיה, הגבלות על פריסת כוחות ותרגילי נאט"ו במזרח אירופה, הסדרה בסוריה - המכירה בהשפעה הרוסית הגוברת במדינה זו ומשאירה את משטר אסד על כנו - וכך לכוון את ה"עסקה הגדולה" (Grand Bargain) בין שתי המעצמות. חלק מההצהרות של הנשיא טראמפ ערב הפסגה בסוגיית הקשרים עם אירופה ונאט"ו התקבלו בחיוב על ידי מוסקבה, ובעיקר ההתייחסויות להוצאה אפשרית של כוחות אמריקאים מאירופה, צמצום התרגילים המשותפים, ועוד. זאת, בצד רמיזות על אודות "פתרונות יצירתיים" אשר לסוגיית קרים (הכרה "דה פקטו") והקלה הדרגתית בסנקציות. בפועל, קשה בשלב זה להצביע על הישגים ברורים מבחינתה של רוסיה כתוצאה מהפסגה, בפרט ביחס לאינטרסים שלה במזרח אירופה.

ערב הפסגה לא פורסם סדר יום רשמי, ונראה כי השיחה בין שני המנהיגים הושפעה בעיקר מיכולת התמרון של שניהם מול האתגרים שניצבים בפניהם, כך שבסופה יכול היה כל אחד מהם להצביע על חשיבות המשך הקשר ביניהם ותרומתו לאינטרסים של שתי המדינות. נראה כי בפגישה עצמה הונחה על השולחן שורה ארוכה של סוגיות בילטרליות, בינלאומיות, וכאלה הקשורות למזרח התיכון. עם זאת, בהודעות המנהיגים במסיבת העיתונאים שנערכה בתום הפגישה לא נמסר האם הושגו הסכמות והדגש בדבריהם היה בעיקר על עצם חשיבות השיח ביניהם.

בסוגיית סוריה, הנשיא פוטין ציין כי הוא והנשיא טראמפ סיכמו להבטיח את ביטחונה של ישראל תוך עמידה על מימוש הסכם הפרדת הכוחות בגבולה עם סוריה משנת 1974. עם זאת, לא הוצגה עד כה כל הסכמה/הבנה קונקרטית על הרחקת הכוחות והיכולות הצבאיות האיראניות מסוריה. יודגש, כי קודם לפסגה נמסר שהממשל האמריקאי היה מעוניין בעיקר לקבל הבטחה כי הרוסים יפעלו לצמצום הנוכחות האיראנית בסוריה, ובתמורה הוא מוכן להכיר דה-פקטו בהמשך שלטונו של אסד ואפשר גם לקדם יציאת כוחות צבא אמריקאים מסוריה. רוסיה מצידה אכן הביעה נכונות רבה יותר לקדם הבנות במכלול הסוגיות החשובות לארצות הברית, לרבות האיראנית. זאת, משום שברור לפוטין כי ללא השגת הבנות לגבי הסוגיה, רוסיה צפויה לשקוע עוד יותר בבויק הסורי, בו היא מדשדשת מזה שלוש שנים, מבלי שהצליחה למנף את מעורבותה בסוריה להישגים בזירה הבינלאומית.

למרות העניין הרוסי העקרוני בהוצאת הכוחות האיראנים מסוריה, קידום יעד זה צריך להיבחן גם מול האינטרס הרוסי, ובוודאי זה של הנשיא אסד והאיראנים בטווח הזמן הקצר - להמשיך ולבסס את שליטת המשטר ברחבי המדינה ובכלל זה בדרום, ובטווח הארוך לשמר השפעה רוסית גוברת בסוריה. על רקע זה, קשה לפי שעה לזהות רצון ויכולת רוסיים אמיתיים למנוע בפועל היערכות איראן ושלוחיה בדרום סוריה. צריך לצפות גם שאיראן, המודעת למערכה שישראל מנהלת נגדה ולפערים בין עמדותיה לעמדות מוסקבה, אינה מתכוונת לזנוח את יעדה להרחיב את התבססות הצבאית בסוריה. בולטות בהקשר זה ידיעות בדבר היטמעות מיליציות שיעיות בכוחות צבא סוריה ומיליציות סוריות הכפופות למשטר אסד החוזרות לרמת הגולן. הסכמות אפשריות אשר לדרום סוריה אינן נותנות בכל מקרה מענה מספק להמשך מאמציה של איראן להיערך בעומק סוריה ולהציב שם מערכות נשק מתקדמות. זאת ועוד, בהסתכלות כוללת על המאמצים האמריקאים מול איראן, הנשיא פוטין הדגיש כי רוסיה תמשיך לתמוך בהסכם הגרעין עם איראן

ותפעל יחד עם אירופה וסין כדי לשמרו. ואולם, יש להניח כי גם בנושא זה רוסיה תהיה מוכנה להתגמש, בתמורה לווייתורים אמריקאים בנושא הסנקציות והכרה במעמדה באי-קרים.

משמעותות לישראל

הסבירות שפסגת טראמפ-פוטין תצליח לקדם שינוי משמעותי במאזן ההתפתחויות בסוריה אינה גבוהה וספק רב האם תרמה לקידום היעד האסטרטגי של ישראל - לסלק את הנוכחות האיראנית מסוריה. ישראל תצטרך להמשיך ולתמרן מול רוסיה, אך יתכן שגם מול ארצות הברית, בעיקר אשר לעניינה לעכב יציאה חפוזה של הכוחות האמריקאים מסוריה מבלי ביטחונות להרחקת האיראנים משטח המדינה. פעם אחר פעם רוסיה לא עמדה בהתחייבויותיה בסוריה, ולפיכך תהיה זו טעות מבחינתה של ארצות הברית לפנות את כוחות ולהתבסס על רוסיה לפני היעלמות כל המאחזים של 'המדינה האסלאמית' בסוריה וקבלת עדות ברורה כי הכוחות האיראניים ושלוחיהם עוזבים את שטח המדינה ומפרקים את התשתיות הצבאיות ומערכי הטילים וההגנה האווירית האיראניים.

הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל לסוריה, שאותו הזכירו הנשיא פוטין וכן ראש הממשלה בנימין נתניהו, קובע הגבלות בהיקף כוח האדם הצבאי, טנקים, תותחים וסוללות טילי קרקע-אוויר הערוכים בטווחים של 10 ק"מ, 20 ק"מ ו-25 ק"מ מהגבול ברמת הגולן. טווחים אלה מצומצמים ביחס לטווח שהוזכר כחלק מהדרישות של ישראל וארצות הברית להרחקת הכוחות האיראניים ושלוחיהם - 60-80 ק"מ מגבול ישראל ואמצעי הלחימה הנכללים בהם אינם כוללים מערכות נשק עיקריות המטרידות את ישראל.

בכל מקרה, תקיפות מהאוויר, שבאמצעותן יכולה ישראל לכל היותר לעכב ולשבש את תהליך התבססות איראן בסוריה וכן לחצים מצד רוסיה, לא יהיה בהם די כדי להביא לסילוק מלא של הנוכחות והיכולות האיראניות מסוריה.

כלל ההבנות בין ארצות הברית לרוסיה בנושא הנוכחות האיראנית בסוריה וההסדר העתידי בסוריה, כולל ההשלכות על ישראל, יעמדו עתה במרכזו של ניסיון מרחיק לכת מצד מוסקבה ל"עסקה גדולה" בין המעצמות. במקרה של כישלונה של עסקה כזו, הצד הרוסי יוכל לטעון כי המחויבויות שאליו הגיעו במסגרתה אינן חלות עליו.